

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

КОВАЛЕВСЬКА Тетяна Юріївна

УДК 81'234

МОДЕЛЮВАННЯ ЕМПАТІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Спеціальність: 10.02.01 - українська мова

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора філологічних наук

Київ - 2002

Дисертацією є рукопис.
Роботу виконано в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова
Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант — доктор філологічних наук, професор
Карпенко Юрій Олександрович,
Одеський національний університет ім.І.І. Мечникова,
кафедра української мови, професор.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Непийвода Наталія Федорівна,
Інститут журналістики Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри мови та стилістики;

доктор філологічних наук, професор
Жайворонок Віталій Вікторович,
Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України,
відділ загальнослав'янської проблематики і
східнослов'янських мов, провідний науковий співробітник;

доктор філологічних наук, професор
Мойсієнко Анатолій Кирилович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри сучасної української мови.

Провідна установа — Дніпропетровський національний університет,
кафедра української мови, Міністерство освіти і науки України,
м. Дніпропетровськ.

Захист відбудеться “9” жовтня 2002 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 26.173.01 при Інституті української мови НАН України (01001, Київ, вул.
Грушевського, 4).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту мовознавства ім.О.О.Потебні
та Інституту української мови НАН України (01001, Київ, вул. Грушевського, 4).

Автореферет розіслано 06 вересня 2002 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук

І.А.Самойлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Оптимізація комунікативного буття людини залежить від цілої низки екстралінгвальних та власне лінгвістичних факторів, які визначають оригінальність її індивідуальної та соціалізованої сутності, уналежнюючи особу до колективної конвенційності й водночас виокремлюючи її з континуального простору як неповторну “самість”. Інтерналіка поведінкової вмотивованості детермінована глибинною семантикою визначальних психолінгвістичних доміант, які, у свою чергу, реалізуються у вербальній та невербальній поведінці. У цьому аспекті великої ваги набуває проблема гармонізації мовного існування людини / соціуму через виявлення емпатичних (гармонізаційних) конструктів мови, які зумовлюють позитивне чи негативне сприйняття інформації та відповідну раціональну й аксіосистемну маркованість у процесах мовленнєвої інтерпретації світу, визначаючи в такий спосіб або пріоритети асоційованості індивіда до площини актуальних інформаційних континуумів, або його дисоційованість, маргіналізацію (Н.Андреева, Дж.І?ан, Дж.О'Коннор, Дж. Сеймор, Г.Почепцов, Д.Тупчієнко). Оскільки мова є не лише засобом передавання інформації, а передусім таким синтетичним явищем, яке містить увесь комплекс духовних, психологічних, фізіологічних та інших чинників, що й формують своєрідність та неповторність людини як представника певного соціуму (М.Бахтін, Л.Виготський, В.Гумбольдт, О.Потебня, Д.Чижевський), то відповідний аналіз передбачає стереометричний підхід до її тлумачення. Лише усвідомлення мовного буття як невід'ємного складника, вкоріненого у психолінгвістичний та нейрофізіологічний конгломерат особистісно-колективної окремішності, буде сприяти отриманню наближеного до об'єктивного уявлення про особливості й закономірності глибинної суті людини, що відбиває антропоцентричну спрямованість сучасної наукової парадигми (Ю.Апресян, Г.Вежбицька, Ю.Караулов, О.Кубрякова, Ю.Степанов, М.Толстой). Реалізація прихованих мотивацій та уподобань відбувається в інтерактивній взаємодії, що має безпосередньо-опосередкований характер і передбачає необхідність використання релевантних методів досліджень, заснованих на експансіонізмі та експланаторності як загальнотеоретичних принципах сучасного мовознавства (Д.Клакхон, О.Кубрякова, О.Селіванова). Крім того, такий підхід перебуває в площині філософської проблематики “Я та Інший” (Е.Левінас, О.Леонт'єв, Б.Паригін, Б.Поршнев, П.Рікер, С.Рубінштейн, Р.Якобсон), орієнтованої не лише на інтраперсональне вдосконалення аксіальних дискурсів, а й на встановлення гармонійного співіснування з іншою особистістю (особистостями), що сприятиме актуалізації толерантного сприйняття і відповідному врахуванню особистісних ментальних потенцій мовців.

Загальне підґрунтя роботи становлять лінгво-філософські та психолінгвістичні теорії, у межах яких виділено такі основні постулати: 1) феномен мови є комплексним явищем і виступає головним експлікатором індивідуальної сутності людини, глибинно пов'язаної з концептами етнічної ідентичності, які формують власне національний модус світобачення (Л.Булаховський, В.Вернадський, Л.Виготський, М.Грушевський, Р.Джекендофф, О.Кульчицький, О.Лосев, Є.Маланюк, І.Огієнко, О.Потебня, В.Семчинський, З.Фройд, Д.Чижевський, К.Юн?); 2) суть комплексного характеру мови зумовлює використання експансивних методів дослідження, які враховують психофізіологічні характеристики мовців і є необхідною умовою в досягненні релевантних загальній меті результатів (Б.ван дер Хорст, В.Гак, Г.Гальперін, О.Кубрякова, О.Леонт'єв, О.Лурія, Г.Почепцов, К.Прібрам); 3) провідну функціональну характеристику мови визначає її впливова скерованість, знання психолінгвістичних механізмів якої

сприятиме коректному моделюванню відповідних дискурсів (Р.Бедлер, Е.Берн, В.Бехтерев, В.Вілюнас, Т. Ван Дейк, Д.Карнегі, О.Лурія, Б.Малиновський, Б.Поршнев, Д.Узнадзе, П.Флоренський, Р.Чалдіні, І.Черепанова).

Темою реферованого дослідження є системне висвітлення комплексу психолінгвістичних та невербальних складників спілкування, які становлять емпатичне підґрунтя в загальній площині комунікативного буття людини. Відповідний аналіз здійснено як у сфері інтраперсональної специфіки, у межах якої виокремлено основні психолінгвістичні фактори емпатичної взаємодії, так і на тлі опосередкованих (ретіальних) контекстів, де зафіксовано конструктивні сегменти й сигнатури, які сприяють, з одного боку, прогнозуванню текстового синтезу, а з другого - визначають рівень адекватності в декодувальних процесах.

Актуальність дисертації зумовлена насамперед уведенням у науковий обіг поняття комунікативної емпатії як основи гармонійного буття особистості та соціуму. Зазначений феномен є комплексним психолінгвістичним конгломератом, що ґрунтується на природній неподільності й функціональній синестезії психологічних, лінгвістичних та невербальних структур у просторі індивідуально-колективної ментальності, які визначають проспективні поведінкові програми особистості та широкого загалу національної аудиторії й реалізуються в інтерактивних процесах. Аналітичне реконструювання емпатичних доміант здійснено на ґрунті сучасних принципів гуманітарної парадигми із залученням класичних мовознавчих та креативних методів психолінгвістики, сугестивної лінгвістики та нейролінгвістичного програмування, що дало змогу розглянути універсальні тенденції, властиві інтерактивному спілкуванню, та їхні варіативні особливості в комунікативній динаміці українського соціуму.

Використання нестандартних методів дослідження уможливорює репрезентацію прихованих, латентних вербально-невербальних структур комунікації, що, у свою чергу, відкриває нові шляхи синтезу й аналізу комунікативних доміант.

Ідентифікація лінгвальних та тісно пов'язаних із ними імагенних (невербальних) елементів у загальному спектрі позитивної комунікативної амплітуди на сучасному етапі розвитку України не тільки уможливорює загальну оптимізацію інтерактивних процесів, а й сприяє усвідомленому й адекватному використанню ментальної та лінгвоментальної специфіки конкретного соціального середовища поліпшенню міжперсональної взаємодії.

Зв'язок роботи з науковими темами. Тема дисертації пов'язана з планом наукових розробок кафедри української мови філологічного факультету Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова “Актуальні питання лексичної та граматичної системи української мови” (номер державної реєстрації 0101001415).

Мета дослідження полягає у створенні теорії емпатичної комунікації в українськомовному середовищі з використанням методологій нейролінгвістичного програмування, психолінгвістики та сугестивної лінгвістики. Для цього видається доцільним кваліфікувати актуальні маркери комунікації та її лінгвоментальне підґрунтя, що окреслює напрямки лінгво-імагенного моделювання позитивної комунікації. Для досягнення зазначеної мети розв'язано такі **завдання**:

- розроблено основні положення теорії емпатичної комунікації, реалізованої на вербальному та невербальному рівнях;
- запропоновано релевантні методики дослідження комунікації на підставі їхньої відповідності комплексному об'єкту дослідження;
- обґрунтовано наукову доцільність використання операційних технік і технологій нейролінгвістичного програмування та сугестивної лінгвістики як креативних наукових парадигм;

- виявлено суттєві характеристики комунікативної взаємодії через ідентифікацію її

константних та варіативних компонентів;

- з'ясовано філософсько-психологічну природу комунікативної емпатії та її лінгво-імагенних складників;

• виокремлено емпатичні конструкти українськомовної комунікації, які становлять її концептуальне підґрунтя;

- кваліфіковано сутність невербального знака та його інтерактивну варіативність;

- встановлено сутнісні характеристики невербального спілкування та комунікативну актуальність аналогової взаємодії;

- реконструйовано домінанти національної паравербаліки та виявлено специфіку інтерактивних репрезентацій;

- проаналізовано мовне буття людини як комплексне явище, тісно пов'язане з нейрофізіологічними, психолінгвістичними та власне ментальними векторами індивідуально-колективної свідомості;

- ідентифіковано ментальні домінанти української національної аудиторії за допомогою когнітивно-феноменологічних методик нейролінгвістичного програмування;

- верифіковано отримані результати через низку психолінгвістичних експериментів;

- розкрито специфіку універсальних законів мовного моделювання та доведено їх релевантність в аналізі українськомовної комунікації;

- встановлено специфіку метамодельних інваріантів в українській мові;

- досліджено опосередковані дискурси як максимально вагомі в сучасному комунікативному просторі;

- визначено лінгвістичну специфіку ретіальних контекстів;

- проаналізовано українське рекламне та політичне мовлення як актуальні впливові контексти, що верифіковано через низку асоціативних експериментів;

- виділено й охарактеризовано сугестивну функцію мови як провідну;

• розкрито механізм дії впливових складників мови і мовлення;

• встановлено сугестивно марковані елементи української мови;

• запропоновано напрямки емпатичного моделювання комунікативних процесів в українському середовищі.

Об'єктом дослідження є комунікативне буття особи й соціуму, у межах якого виокремлені неоднотипні тенденції, зафіксовані на рівні вербальної й невербальної поведінки.

Предметом дослідження є вербальні та невербальні вияви комунікативної взаємодії, використання яких або сприяє гармонійності спілкування, або спричиняє його неадекватність. Особливу увагу надано ідентифікації впливових ефектів комунікації.

Матеріалом дослідження слугували: 1) тексти Біблії як втілення коректних впливових можливостей української мови (зауважимо, що впливовий ефект мовлення не заперечується представниками Української Православної Церкви, що підтверджують наші бесіди з настоятелем Української церкви Різдва Христового (м.Одеса) та секретарем Володимирського собору (м.Київ); 2) фольклорні джерела (прислів'я, приказки, замовляння), відповідний аналіз яких дав змогу (а) встановити ментальні домінанти українства, пов'язані з його актуальними раціональними та аксіо-емотивними орієнтирами, (б) виокремити національно марковані номени і сигнатури, характерні для українських сугестивних дискурсів; 3) матеріали рекламного теле- та радіомовлення національних каналів, аналіз яких уможливив ідентифікацію психоактивних вербальних одиниць та моделювання відповідних контекстів із прогнозованим впливовим ефектом; 4) рекламні слогани, представлені в зовнішній (щитовій) рекламі, скерованій на симультанність та максимальну ефективність сприйняття, зумовленого їхніми

локальними характеристиками; 5) записи політичного телемовлення як такого, що має раціональні пріоритети в процесах декодування, оскільки апелює до глибинних імплікатур національної аудиторії; 6) тексти майстрів гіпнотичного спілкування, представлені на відео та аудіокасетах й у відповідних збірках; 7) експериментальні вербальні характеристики, орієнтовані на (а) асоціювання рекламних слів-стимулів, (б) тестові реконструкції психологічних домінант як підґрунтя мовленнєвих реалізацій, (в) виявлення ціннісних детермінант національної аудиторії; 8) роздруки текстів мовлення української мережі Інтернет, яке дає змогу простежити не тільки загальні тенденції комп'ютерного спілкування, а й визначити характерну тематику та її вербалізовані репрезентації, актуальні для україномовних користувачів.

Методологія і методи дослідження. У дисертаційному дослідженні використано комплексний підхід, який враховує синестезійний характер мовленнєвих репрезентацій у їхньому глибинному співвіднесенні з раціональними та емоційно-аксіологічними орієнтаціями мовців. Його застосування ґрунтується на коректному поєднанні досягнень у галузі психолінгвістики, сугестивної лінгвістики, нейролінгвістичного програмування та почасти соціоніки, дає змогу зафіксувати в мовленні психоактивні номени й сигнатури, семантична ідентифікація яких сприяє оптимізації міжособистісного й ретіального спілкування та емпатичному реконструюванню комунікативних процесів як основи гармонійного буття людини. Додатково використовуємо метод інтроспекції як такий, що дає змогу “зупинити мить” мовної екстерналізації на точці її вербального оформлення, а також (у разі зворотного процесу) зафіксувати активні елементи впливових контекстів із метою їхньої комунікативної ідентифікації. Застосовуємо також метод верифікації основних гіпотез дослідження через релевантні психолінгвістичні експерименти (автостереотипні характеристики та асоціативні експерименти). Дослідження базується на принципах антропоцентризму, системності в аналізі лінгво-аналогових репрезентацій, філософських положеннях про нетотожність об'єктивного світу та його суб'єктивних інтерпретацій, а також на теорії ізоморфізму мовленнєвих, психологічних та нейрофізіологічних виявів особистісно-колективної свідомості. Крім того, визнаємо актуальність раціонально-ірраціонального сприйняття навколишньої інформації (Б.Поршнев, З.Фройд, К.Юнг?), що акцентує необхідність урахування латентних психоструктур, які й детермінують актуальну поведінку особистості в площинах соціальних інтеракцій. Ці теорії становлять підґрунтя в досягненні основної мети дослідження й є його когнітивною рушійною силою. Лінгвістичні методи підпорядковувалися потребам реалізації конкретних завдань дослідження, які впливають з його основної мети. Так, у межах дослідження є актуальними методи якісно-кількісного аналізу, моделювального прогнозування, а також метод семантичного аналізу в комплексі зі статистичним. Конструювання проспективної генези актуальних контекстуальних маркерів базується на методах компонентного аналізу. У дисертації використано також метод верифікації основних гіпотез дослідження, розроблено й застосовано методіку лінгво-імагенної гармонізації комунікативної взаємодії, яка ґрунтується на запропонованій нами теорії емпатичного моделювання. Відповідно до визначеної мети наукове осмислення та аналіз проблеми проведено в синхронному плані.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

1. Уперше розроблено основи теорії емпатичної комунікації, що до сьогодні не перебувало в колі актуальних наукових досліджень. Висунуто гіпотезу про конструктивність та комплексну природу комунікативної емпатії, яка містить ментальні, психолінгвістичні, нейрофізіологічні та власне мовні й невербальні складники. Доведено, що за такого підходу аналіз комунікативного буття людини визначається комплексним, синтетичним характером, оскільки сегментований підхід не дає повної уяви про

справжню природу індивідуально-колективних інтеракцій.

2. Уперше на матеріалі української мови запропоновано основні положення новітньої комплексної методології дослідження комунікативної взаємодії із використанням релевантних положень і методів нейролінгвістичного програмування, сугестивної та психолінгвістики. Обґрунтовано доцільність конкретних психолінгвістичних верифікацій теоретичних положень даного дослідження.

3. Уперше на підставі проведених психолінгвістичних експериментів теоретично обґрунтовано основні доміанти української ментальності. Інтерпретований в дисертаційному дослідженні фактичний матеріал ґрунтується на експериментальних методиках автостереотипних характеристик, виявленні психоознаки “локус контролю”, метапрограмних ідентифікаціях відцентрово-доцентрової аксіосистемності, предикатних характеристиках мовлення та вільних асоціативних експериментах.

4. Уперше зафіксовано й систематизовано мовні та мовленнєві маркери сугестивної комунікації, виокремлені в межах пропонованих універсальних процесів мовного моделювання. Доведено, що максимальний впливовий ефект таких маркерів сконцентрований у площині їх семантичного наповнення, яке може зазнавати контекстуального варіювання. Установлено актуальні елементи й сигнатури невербальних інтеракцій, а також деталізовано роль невербаліки в електронній комунікації та ідентифікації інконгруентності висловлення.

5. Уперше з позицій емпатичної комунікації проаналізовано мовні аспекти опосередкованого спілкування (рекламне й політичне мовлення, фідеїстичні контексти).

6. Доведено, що врахування специфіки всього комплексу власне мовних, психолінгвістичних, нейрофізіологічних та інших чинників, які беруть участь в оформленні спілкування, дає змогу адекватного декодування і відповідного прогнозування міжперсональної та ретіальної комунікації.

Теоретичне значення дисертації полягає в розробленні якісно нової теорії комунікативної лінгвістики з експонуванням відповідних результатів на функціональну вісь національної специфіки. Основні засади пропонованої теорії можуть бути перспективними для подальших наукових досліджень у галузях загального українського мовознавства, психолінгвістики, лексичної семантики української мови. Перспективною видається, зокрема, теорія емпатичної доміанти комунікації, де потенційно закладена необхідність перегляду наявних принципів комунікативного аналізу. Певний потенціал для подальшого розвитку можуть мати також розділи про статику та динаміку впливових експлікацій у площинах вербального та невербального спілкування, а також результати аналізу рекламного та політичного мовлення українців. Перспективними для наукових досліджень є, на наш погляд, когнітивні, психолінгвістичні та нейрофізіологічні засади теорії комунікативної гармонійності, більшість положень якої можуть бути використані як окремі методи лінгвістичного дослідження. Дисертація містить також ряд нових результатів і теоретичних висновків щодо морфології та стилістики сучасної української мови.

Практична цінність отриманих результатів та основних ідей дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони можуть застосовуватися в загальному моделюванні гармонійної та адекватної взаємодії у межах національної аудиторії, в іміджелогії, а також при підготовці рекламних та інших ретіальних текстів, які передбачають здійснення коригувальних процесів у масовій свідомості. Крім того, матеріали дослідження можуть використовуватись у викладанні курсів української мови, теорії мовленнєвої діяльності, основ нейролінгвістичного програмування, сугестивної лінгвістики, загального та порівняльного мовознавства, лексикографії, психолінгвістики, а також теоретичної та практичної лексичної семантики української мови. Матеріали дисертації можуть бути

основою для розроблення спецкурсів із даних дисциплін, а також відповідних посібників для студентів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним одноосібним дослідженням, виконаним без співавторів. Матеріали дисертації послугували науковим підґрунтям для укладання “Асоціативного словника української рекламної лексики”, який є першою лексикографічною спробою такого напрямку в україністиці.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й найвагоміші практичні результати виконаного дослідження було викладено в наукових доповідях на 18 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, симпозіумах і конгресах, серед яких:

- VI Потебнянські читання (Суми, 1998); IV Міжнародний конгрес українців (Одеса, 2000); I Оломоуцький симпозіум українців “*Ukrainistika na prahu noveno století a tisíciletí. Problemy jazyka, literatury a kultury*” (Оломоуць, Чехія, 2001); X Сквородинські читання (Переяслав-Хмельницький, 2001); Наукова конференція “Мовні конфлікти і гармонізація суспільства” (Київ, 2001); Всеукраїнська наукова конференція “З ХХ в ХХІ сторіччя” (Київ, 2001); III Международная научная конференция “Актуальные проблемы исследования языка и речи” (Мінськ, Білорусь, 2001); Всеукраїнська наукова конференція “Історія і сучасні проблеми функціональних стилів української літературної мови” (Чернівці, 2001); II Міжнародна наукова конференція “Актуальні проблеми менталінгвістики” (Черкаси, 2001); IX Всеукраїнська ономастична конференція “Ретроспекція і перспективи української ономастики” (Кіровоград, 2001); Міжнародна наукова конференція “Дискурс як об’єкт філологічної інтерпретації” (Харків, 2001); Міжнародна наукова конференція “Наукова спадщина професора С.В.Семчинського і сучасна філологія” (Київ, 2001); Международная научная конференция “Проблемы современной этнолингвистики” (Мінськ, Білорусь, 2001); Всеукраїнська наукова конференція “Функціонально-категорійна граматики української мови” (Луцьк, 2002); Міжнародна наукова конференція “Мова у слов’янському культурному просторі” (Умань, 2002); Всеукраїнська науково-практична конференція “Мова та національна свідомість” (Одеса, 2002); V Міжнародний конгрес українців (Чернівці, 2002); щорічні науково-практичні конференції професорсько-викладацького складу Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова (Одеса, 1995-2002 роки).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в 32 друкованих працях, серед яких 1 монографія “Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування” (Одеса: Астропринт, 2001, 20 др. арк.), 1 словник “Асоціативний словник української рекламної лексики” (Одеса: Астропринт, 2001, 6,74 др. арк.), а також 25 статей у фахових виданнях, затверджених ВАК України, і 5 доповідей на різних міжнародних та всеукраїнських наукових форумах.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п’яти основних розділів, висновків, списку використаної літератури (552 позиції) та двох додатків (списку скорочень та короткого словника термінів нейролінгвістичного програмування). Загальний обсяг дисертації становить 420 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** формулюється тема дослідження, визначається і конкретизується його мета, висвітлюється питання про методи реалізації поставлених у дисертації завдань. Подано

стислий огляд літератури з теми дослідження, обґрунтовується актуальність дисертації, її наукова новизна та вірогідність одержаних у процесі дослідження висновків і результатів, доводиться їхня теоретична та практична цінність.

Перший розділ дисертації **“Філософсько-психологічне підґрунтя комунікативної емпатії”** присвячено аналізу психологічних механізмів емпатії на тлі філософсько- і психолінгвістичних тлумачень цього явища. З аналізу наявних тлумачень емпатії в психологічних, лінгвістичних, нейрофізіологічних та філософських теоріях можна зробити висновок про актуальність зазначеного явища в загальному комунікативному просторі з огляду на зростання агресивності сучасного інформаційного середовища (Ф.Бацевич, В.Вікентьєв, Є.Доценко, В.Корнієнко та ін.) й необхідність відповідного коригування через залучення та використання продуктивних гуманітарних технологій. Дефіноване явище в психологічному аспекті акцентує абстраговане “занурення в душу” іншої людини, що унеможливує його комунікативне прогнозування й функціональне моделювання. З іншого боку, лінгвістичні тлумачення емпатії концентруються в площині суто мовознавчої специфіки без урахування глибинних зв'язків цього явища з психологічними феноменами, що надає актуальному поняттю штучної обмеженості й зредуковує його загальнофілософську цінність і конструктивність. Визначення феномена комунікативної емпатії передбачає проекцію його лінгвістичного дефінування на комунікативну вісь, що наголошує на мультиплікативному характері першої, згідно з чим наявні показники емпатії (пасивізація, рефлексивізація та порядок слів у висловленні), по-перше, не вичерпують всього арсеналу її мовних засобів, а по-друге, є лише результатом більш узагальнених процесів, пов'язаних із проблемою глибинної детермінованості психоемоційного та когнітивного вибору мовцем конкретної лінгвістичної форми та її контекстуального подання. У такому разі позиційна ідентифікація, представлена у висловленні (нейтральна, ототожнювана з мовцем чи з іншим суб'єктом контексту), співвідносна і з особливостями ментальних перцепцій реципієнта, які є або актуальним орієнтиром для комунікатора, або не враховуються ним. Гіпотетичне розгортання лінгвістичних тлумачень емпатії зумовлює доцільність розширення кола її актуальних складників та експонентів і спричиняє широке розуміння цього явища в площині гармонійної взаємодії. У розділі подано й обґрунтовано поняття комунікативної емпатії, розкрито її специфічні ознаки, складники та окреслено шляхи її моделювання.

З позицій відомих учених (Н.Андрєєва, О.Леонтьєв, О.Лурія та ін.) емпатична кваліфікація передбачає увагу до інваріантних складників комунікативного процесу: особистісної презентації, актуалізації диференційних ознак індивіда як детермінант його ідентифікаційно-ототожнювальних характеристик, співвідносних з оригінальністю інформаційного кодування. З іншого боку, в центрі уваги перебувають декодувальні, перцептивні особливості, пов'язані з вибіркоким характером діакритизованих сенсових сегментів. Указані аспекти орієнтують на виокремлення узагальнених емпатичних імплікатур, детермінованих психологічними особливостями мовця-адресата. У свою чергу, це концентрується у філософському усвідомленні національної ментальності як конгломерата інтеріоризованих доміант концептуального буття людини. Аналіз емпатичних детермінант зумовлює (1) встановлення психологічних механізмів у процесах індивідуально-колективного кодування, де відповідні варіативні та інваріантні ознаки, з одного боку, презентують особистість як “самість”, з другого – пов'язують її з безперервністю універсального колективного; (2) кваліфікацію особливостей аксіосистемного маркування інформаційних блоків у процесах перцепції. З огляду на природу комунікативної емпатії її моделювання передбачає: а) аналіз ментальних та лінгвоментальних характеристик мовця й адресата, сфокусованих, зокрема, в площині

автостереотипних уявлень й асоціативній віртуалізації актуальних сегментів буття; б) визначення вагомих аналогових параметрів та пояснення їх функціональної природи; в) фіксацію адекватних потенцій української мови, що вимагає усвідомлення її впливової механіки; г) реконструкцію ретіальних ситуативних хронотопів, комунікативна семіотика яких формує контекст емпатичної взаємодії.

У другому розділі **“Концептуальні засади нейролінгвістичного програмування”** розглянуто й систематизовано психофізіологічне, лінгвістичне та філософське підґрунтя новітнього гуманітарного напрямку – нейролінгвістичного програмування (НЛП) (Р.Бендлер, І.Варнаков, Д.Гріндер, Р.Ділтс, Дж.О'Коннор, Г.Олдер, Дж.Сеймор, А.Плігін, Б.Хезер). НЛП є наукою, яка поєднує досягнення різноманітних галузей дослідження особистості і ґрунтується на її глибинному психолінгвістичному аналізі, збагаченому філософськими концепціями гуманістичної психології, гештальтпсихології та персонологічними концепціями психогенетичного підходу (А.Коржибський, Г.Вайхінґер та ін.) про нетотожність інтерпретованого універсуму його реальним феноменам, започатковану теорією О.Потебні про розбіжності між особистісним сприйняттям і дійсністю. Розглянуті базові методики НЛП (метамодель мови, предикатні характеристики мовлення, субмодальнісне редагування, комунікативна інконгруентність, рефреймінгування та ін.) ґрунтуються на лінгвістичних, нейролінгвістичних та загальнопсихологічних засадах. Зазначено, що інформативність методів і методик НЛП зумовила розширення їх використання в таких комунікативних жанрах, як піар, іміджелогія, реклама тощо (А.Баранов, В.Белянин, Г.Почепцов).

Систематизовано мовознавчі аспекти НЛП, які в наявних дослідженнях ще не набули наукового обґрунтування й ієрархізованості. У НЛП усталеним є положення, згідно з яким особистісна модель світу, репрезентована мовою, ґрунтується на індивідуальному сприйнятті довкілля, що, у свою чергу, визначає оригінальність суб'єктивних мовних інтерпретацій. Це положення може бути транспоноване й на лінгвокультурні спільноти за умови врахування відповідної національної специфіки. Актуальність елементів трансформаційної граматики (уявлень про глибинні й поверхневі структури мовних репрезентацій) та породжувальної семантики (тези про наявність структурованих семантичних комплексів у внутрішній моделі мовця) спричинила експланаторну релевантність пропагованих універсальних законів моделювання, які містять загальну систематику інтернальних перетворень концептуального простору довкілля в мовленнєвих виявах. Генералізація, випущення (делеція) та викривлення (дисторція) як універсальні закони моделювання, транспоновані в площину мовленнєвої діяльності, відповідно дефіновані як експлікація лише певної частини інформації, що міститься в глибинній структурі (редукція інформації), вербалізація її спрощеної версії (неадекватність інформації) та подання її гіпотетичної суб'єктивованої моделі (віртуалізація інформації), що і зумовлює нетотожність між семантичною конденсованістю первинної, глибинної інформативності повідомлення та його репрезентованою версією. Специфіка трансформаційних процесів надає змогу виявити закономірності мовленнєвих перетворень на латентних та актуалізованих рівнях і уможливорює концептуальне прогнозування сприйняткових реакцій. Досліджуючи весь спектр мовних експонентів універсальних законів мовного моделювання, вдалося виявити нейролінгвістичну та загальносемантичну специфіку виділених репрезентантів. З'ясовано, що до маркерів, які ілюструють процеси випущення на шляху від глибинних до поверхневих структур, належать: 1) неспецифічна лексика, представлена морфологічною парадигмою іменників, займенників і дієслів. У таких випадках субстантиви становлять групу нереферентної лексики, мовленнєва реалізація якої пов'язана з ідентифікаційною нечіткістю суб'єктів комунікації і передбачає

багатоаспектність декодування з огляду на те, що їх повна семантична структура (а)характеризується гіпотетичним розмаїттям дистрибутивних операторів, наявність чи відсутність яких у висловленні спричиняє акцентованість або маргіналізацію семантичного імплікаціоналу, (б)залежить від суб'єктивних інтерпретацій, пов'язаних із потенційною варіабельністю архісемного вектора (*щастя, кохання, страх, успіх* і т.ін.). Дієслівні характеристики процесів випущення представлені двома основними різновидами: а)випадками пасивізації, коли редукується суб'єкт дії, та б)випадками неактуалізованості конструктивних елементів повідомлення, імплікованих у семантиці неабсолютивних дієслів (напр., *їхати* – куди? на скільки? з якою метою? на якому транспорті? та ін., *купувати* – де? що? за які кошти? та ін.);

2)порівняння (компаратори сенсу) з редукцією одного з тріади “чинної” порівняльної конструкції, яка містить (принаймі в українській мові) об'єкт і суб'єкт порівняння та актуальну ознаку ідентифікованого референта, що утворює комплекс визначальних характеристик об'єкта дійсності, вказуючи на власне об'єкт, який підлягає ідентифікації, трансформу його актуальних властивостей та результативність співвіднесення репрезентованих характеристик з іншим актуальним об'єктом дійсності. У разі редукції останнього семантичне обґрунтування сигнатури залишається нечітким (*вона краща* – від тебе? від мене? від нього (неї)? від усіх?), що зумовлює ефект сенсової дифузності й припускає суб'єктивне декодування контексту;

3)судження представлені модально-прислівниковою парадигмою зі специфічною констативною семантикою (*мабуть, ймовірно, очевидно, звичайно* та ін.) і орієнтують на сприйняття подальшого висловлення як істинного чи в крайньому разі максимально припустимого в даному дискурсі, де його “гіпотетична об'єктивність” не доведена фактично, а є наслідком суб'єктивних ціннісних орієнтирів мовця і детермінована відсутністю необхідного елемента аргументативного дискурсу;

4)номіналізації (найчастіше представлені віддієслівними субстантивами на зразок *рішення, утвердження, обговорення* та ін.) які характеризуються зміною первинної процесуальної динаміки на статичну денотацію, що зумовлює певну деструкцію повідомлення.

Мовні універсалії, співвідносні з процесами узагальнення (генералізації), реалізуються через вживання 1)модальних операторів можливості / необхідності, до яких належать особові форми модальних дієслів (*могти, зобов'язуватися, хотіти*), деякі атрибутиви з тотожним модальним забарвленням (*здатний, повинний, спроможний*), прислівники, семантика яких також спрямована на фіксацію необхідності чи можливості певних дій особи (*необхідно, можливо*), нарешті, частки (*тільки, лише, саме*) як аналітичні синтасичні лексеми, що акцентують на предикатній інформації. Об'єднувальним стрижнем у розмаїтті модальних операторів є семантика, яка скеровує внутрішні карти людини в єдино можливому напрямку, що максимально звужує варіативність та рамки світоглядних позицій, тим самим обмежуючи поведінкові реакції;

2)універсальні квантифікатори, до яких належать а)прислівникові показники (*завжди, ніколи, повсякденно*), які спричиняють локально-темпоральні концептуалізовані узагальнення, б)займенникові номени з невизначеним референтним індексом – неозначено-особові та деякі інші підгрупи (*всі, кожний, ніхто*), об'єднані наявністю так званого квантора спільності, який інтегрує до цієї семантичної площини чи не всі можливі вияви ситуативних множинностей і надає текстові обмежувальній, екстенсивній модальності.

До мовних формул, що зумовлюють процеси викривлення, зараховуємо: 1)конструкти комплексної еквівалентності, реалізовані через логіко-семантичне “зв'язування” об'єктивних контекстів на підставі суб'єктивного зближення різновекторних смислів їх

складників через особистісне визнання істинності каузативних відношень між основною та похідною, підпорядкованою предикацією висловлення. Комплексні еквіваленти фіксуються на синтаксичному рівні (зокрема, у складних реченнях з підрядними причини, умови та ін.) і становлять лінгвальні моделі, які припускають наявність рівнозначності різних аспектів вербалізованого досвіду особи (напр., *якщо.., то..; коли.., то..*, чи ж узагальнено – $A=B$ або A позначає B);

2) пресупозиції реалізуються найчастіше на лексико-граматичному рівні, де визначальним є семантичне навантаження акцентованих номенів. Так, морфологічні експлікатори ілюструють пресупозовані концептуально-емотивні зони особистості через архісемні орієнтири семантичної структури висловлення, які репрезентують (а) референтну індексацію у разі використання елементів іменникової та займенникової парадигми з різним ступенем конкретизації, (б) локально-темпоральне окреслення актуальної поведінки в разі дієслівної маркованості, (в) емотивні акцентуації щодо поведінкових актів через використання атрибутивних орієнтирів, прислівникових фіксаторів та службових мовних одиниць. Синтаксичні структури визначають актуальні сегменти попереднього досвіду, значення яких втілюють переважно підрядні уточнювальні, часові конструкції та пояснювальні структури, зорієнтовані на латентну демонстрацію тих інтерактивних характеристик, фіксація яких зумовлена імпліцитним зв'язком з внутрішньою аксіосистемою індивіда. Доведено, що актуальними різновидами пресупозицій в метамодельних інтерпретаціях є екзистенційні (логіко-контекстуальні) та фактивні (екстралінгвальні);

3) явища причини і наслідку (каузативні феномени) у межах дослідження співвідносні із семантикою синтаксичного рівня і пов'язані з переконаннями мовця, що якийсь суб'єкт чи комплекс обставин може здійснити певну дію або в необхідний спосіб змусити інший суб'єкт пережити або відчувати що-небудь;

4) “читання думок”, або апріорне моделювання, виявляє себе в експансії суб'єктивного декодування в площину об'єктивної дійсності (напр., *я впевнений, що вона мене ненавидить; якби ти мене кохав, то знав би, чого я хочу*).

Дослідження показує, що експоненти законів мовного моделювання утворюють так звану метамодель мови, яка становить концептуальну структуру мовних репрезентацій, експлікованих у гетерогенних ситуаціях, де вони виступають маркерами психосемантичного імплікаціоналу особистості. Запропоновано тлумачення метамоделі мови як такої, що відбиває максимальну амплітуду гіпотетичних трансформацій у процесі реалізації глибинних структур (ГС) мовлення. Експліковані поверхневі структури (ПС) є наслідком трансформацій, що базуються на відношеннях неоднозначності, які є центральними для трансформаційних процесів взагалі, бо унаочнюють нетотожність між глибинними та поверхневими структурами. Тоді в межах основних патернів метамоделі мови підсумком процесу багатозначності виступатимуть його похідні - випущення, узагальнення та викривлення, які на рівні вербальних актуалізацій справді ілюструють глибинну семантичну нетотожність між ГС та відповідними ПС. Принаймі саме багатозначність як найважливіша іманентна властивість мовної системи зумовлює можливість оперування остаточною кількістю мовних одиниць у безкінечній множинності контекстів, а також детермінує явище семантичної дифузності. З іншого боку, полісемія дає змогу підтримувати семантичну гомеостатику номена, бо її під?рунтям виступає смисловий корелятивний каркас. Когнітивний аспект полісемантичних явищ спричиняє появу прогресивних пізнавальних тенденцій, а в комунікативній ситуації багатозначність складників висловлення зумовлює не лише можливість індивідуального виокремлення суб'єктивно актуальних векторів віртуальної сенсової амплітуди, а й певний ступінь неадекватності в декодувальних процесах,

оскільки відповідність зазначеного суб'єктивного вибору смислової домінанти настанові комунікатора передбачає його обов'язкове “ознайомлення” з когнітивно-емоційними пріоритетами співрозмовника.

У третьому розділі “Психолінгвістичні основи емпатичної взаємодії” детально проаналізовано особливості української ментальності як субстрата комунікативної гармонійності. Досліджено специфіку вербалізацій особистісного самоусвідомлення себе як “самості” у співвідношенні з процесами індивідуального ототожнення та автостереотипними уявленнями. На ґрунті психологічних концепцій особистості психогенетичного підходу та відповідних експериментальних методик (Л.Бурлачук, Л.Зіглер, С.Корольов, З.Сікевіч, Л.Х'елл, А.Шварц), досліджень класиків української (Є.Маланюк, П.Куліш, І.Нечуй-Левицький, І.Огієнко, Г.Сковорода, І.Франко, Д.Чижевський, П.Юркевич, В.Янів) та світової філософської думки (Ф.Кессіді, Дж.Локк, К.Юн?), а також релевантних лінгвістичних концепцій (О.Артем'єва, Ф.Бацевич, О.Бондарко, І.Гальперін, С.Єрмоленко, Ю.Карпенко, Н.Сологуб, О.Сорокін) нами окреслено провідні ознаки особистісної та національної ментальності. У дисертаційному дослідженні уперше здійснено спробу комплексного аналізу ментальних характеристик через коректне поєднання елементів факторного аналізу, “Circumplex”-моделі та психоаналітичних критеріїв Х'елла-Зіглера. Встановлено, що константними ознаками індивідуальної психоструктури є (а) когнітивно-емоційна кваліфікація особистості, (б) її референційні ознаки, співвідносні з вольовими настановами, (в) визначення рівня соціального адаптування, (г) пріоритетні шляхи інформаційного оброблення. Це дало підстави для виділення концептуальних напрямків ментальних актуалізацій, співвідносних зі складниками пристрасті, волі і розуму. Для верифікації теоретичних положень використано оригінальні експериментальні методи дослідження. Респондентам (76 студентам Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова, українцям за національністю, для яких українська мова є рідною) було запропоновано 4 блоки завдань. У першому блоці, орієнтованому на власне автостереотипні характеристики, інформанти мали назвати 5 основних рис, властивих українцям (найхарактернішими визнано *гостинність (28), працьовитість (20), щирість (20), волелюбність (17), доброта (16), любов до їжі (15), весела вдача (14), збереження та пошанування своєї культури – вірність традиціям (14), героїчність (12), співучість (11), патріотизм (9), лінощі (6)* та ін.). Це завдання дублювалося в четвертому блоці, де з наведених 26 ознак, співвідносних з десятьма провідними критеріями, треба було вибрати 10, які найяскравіше відбивають національний характер. Результат співвідносний з фактами, отриманими в першому блоці. Другий блок мав уточнювальний щодо перших двох характер і передбачав оцінювання за п'ятибальною шкалою пареміологічних одиниць як відповідних або не відповідних національному характеру. Результати експерименту окреслюють такі пріоритети: за патріотичної переваги “власного” над “чужим” (*лучше своє латане, ніж чужее хватане: 5- 38, 4- 20, 3- 9, 2- 6, 1- 3* та майже тотожно оцінене *чи сіре, чи чорне, а все своє добре*) інформанти схильні були вважати типовими для українців соціокультурну адаптованість (*в чужій церкві свічок не поправляй: 5- 31, 4- 31, 3- 7, 2- 2, 1- 5*), індивідуалістичні характеристики (*своя сорочка ближча до тіла: 5- 33, 4- 20, 3- 16, 2- 2, 1-4* й тотожні *моя хата скраю, нічого не знаю та брат мій, а хліб їж свій*), щирість (*з перцем- не з перцем, аби з щирим серцем: 5-61, 4-10, 3- 3, 2- 0, 1- 2*), сміливість і гордовитість (*аби не лежачого татари взяли: 5- 34, 4- 26, 3- 7, 2- 5, 1- 14, 2- 3, 1- 3*), волелюбність (*життя не має ціни, а воля дорожча за життя: 5- 59, 4- 13, 3- 2, 2- 0, 1- 1*), національну терплячість (*з дужим борються, з багатим судиться- так лучше покинь: 5- 27, 4- 23, 3- 12, 2- 11, 1- 2* й подібне *авжеж: не все битимуть, колись і перестануть*). Менш характерними виявилися пияцтво (*до церкви- то й грязько, а до шинку – хоч попід*

тином: 5- 23, 4- 19, 3- 18, 2- 7, 1- 8), войовничість (*ганьбою не візьмеш, так силою діймеш*: 5- 8, 4- 23, 3- 26, 2- 9, 1- 9), що в цілому корелює з результатами першого і четвертого блоків. Питання третього експериментального блоку мали на меті виявити локус контролю як особистісну властивість, що характеризує схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім силам або власним здібностям і зусиллям і ґрунтується на феномені каузальної атрибуції. Інформантам було запропоновано закінчити речення на зразок *ви пояснюєте свої успіхи ... , ви пояснюєте свої невдачі ...* та ін. Отримані відповіді (напр., *своїми зусиллями, допомогою батьків, пощастило та не пощастило, зурочили, погано підготувався* та ін.) дають підстави твердити про перевагу екстернальних альтернатив, щоправда, за певної актуальності інтернальних тенденцій. На наш погляд, варто звернути увагу на культурологічну орієнтованість українців до метисованого (змішаного) типу з “гарячою” домінантою, де є можливим співіснування і взаємодія вербальних та невербальних імплікатур конфліктного характеру. Це підтверджує і пріоритетність тяжінь до самовизначення, універсалізму та гедоністичних мотивів порівняно з невисоким рівнем конформності, традиційності та безпеки. Отримані результати засвідчують і доцентрову орієнтацію, скеровану на перевагу проактивних настанов порівняно з відцентровими тощо. Крім того, залучення новітніх когнітивно орієнтованих методик нейролінгвістичного програмування уможливило ідентифікацію структурної архітекτονіки в площині ментальної континуальності через метапрограми (МП). До основних метапрограм належать (1)екстернальна / інтернальна особистісна референція, (2)відцентрова / доцентрова й (3)активна / пасивна мотивація діяльності, (4)зіставно-протиставний фокус порівнянь, (5)аксіосистемні ідентифікації, пов'язані з ціннісним маркуванням певних сегментів довкілля, та (6)суб'єктивні / об'єктивні пріоритети в процесах спілкування. МП є певною інтегративною структурою, в якій задіяно особливості індивідуальних репрезентативних систем, нейрологічну організацію, здатність сприйняття з різних позицій, специфіку взаємодії когнітивного свідомого розуму з творчим безсвідомим, особливості уваги, а також інші фільтри сприйняття. Мультиплікативний характер МП дає змогу вважати їх певним “силовим полем”, в якому сконцентровано концептуальну інформацію про когнітивну та аксіосистемну орієнтацію особистості, актуальну (для неї) сегментацію довкілля та домінантні шляхи кодування / декодування сенсових блоків. У такому разі йдеться про відбиття в МП особистісного модусу мислення, що дає підстави для їх співвідношення з феноменом ментальності, оскільки МП є ключовими моментами в процесах мотивації й прийняття рішення, відтвореними тією чи іншою когнітивною стратегією. Припускаємо, що виділення ментальних концентрів певним чином відбиває водночас і універсальну ієрархію мотиваційних домінанат, і їхню власне національну акцентуацію, де виокремлені ментальні конуси можна вважати системними психосемантичними концептами. Пропонований підхід, пов'язаний з отождоженням метапрограмних ідентифікаторів і поняттям концептуальних цінностей, увиразнює актуальність відповідного аналізу та його результатів.

Досліджено взаємозв'язок між пріоритетами логічного (лівопівкульне) чи аналогового (правопівкульне) мислення, провідною репрезентативною системою та загальними мисленнєвими стратегіями, де аналоговий тип передбачає перевагу візуального декодування і усталеність синкретичного сприйняття, а логічний тип оперує деталізованою інформацією з максимальним притягненням аудіально-кінестетичних систем. Тим самим відзначено, що репрезентативна маркованість також може вважатися окремою метапрограмою.

У розділі здійснено спробу обґрунтувати, що метапрограми як актуальні сегменти

ментальності уособлюють суб'єктивні цінності, пріоритетні засоби обробки зовнішньої інформації та актуальні напрямки інтерактивного спілкування, що почасти відбиває особистісну психоструктуру в її співвіднесенні з дійсністю. Крім того, гносеологічні аспекти особистісної психології можуть бути екстрапольовані й на лінгвокультурні спільноти (І.Кант, О.Потебня, З.Фройд, К.Юн?), що увиразнює наукову вагу використаних у дисертаційному дослідженні методів й отриманих результатів.

У четвертому розділі “Емпатичне моделювання на рівні аналогових структур” здійснено аналіз невербальних складників комунікації. У галузі нейролінгвістичного програмування аналоговий рівень є найбільш інформативним показником справжнього психічного та інтелектуального стану людини. На підставі аналізу теоретичного матеріалу (І.Аватар, І.Айбл-Айбесфельд, Р.Бердуїстел, І.Горелов, П.Екман, А.Мейєрабіан, Д.Морріс, Дж.Ніренберг, А.Піз, В.Пронніков та ін.) робимо висновок, що природа паралінгвістичного знака співвідносна з її генетично-соціологізованою амбівалентністю, де генетично детерміновані елементи можуть зазнавати контекстуального впливу й змінювати ілюстративно-сенсове наповнення.

В аспекті аналогової інформативності нами досліджено мовлення української мережі Інтернет, своєрідність якого, зокрема, полягає в анонімному характері спілкування, де редукується один із найважливіших елементів інтеракції - паралінгвальний. Відсутність цього елемента компенсує система своєрідних умовних знаків, за посередництвом якої комунікатори передають невербальне забарвлення повідомлень, пов'язане з емоційною інформацією, напр.: :) - я посміхаюсь; :-))) - я дуже щасливий; :(- я у відчай; :-D - я дуже радий; >:-) - диявольська посмішка; :-& - рот на замку (могила); :-@! - я лаюся; (-: - моє серце розбите; :*) - я п'яний, :-----) - ти брехун та ін. Проте семіотика позначок не вичерпується лише афективною парадигмою і може подавати раціональну інформацію, пор.: :-L - я курю сигарету; :-)8 - я гарно вдягнений; :-)-8 - я доросла дівчинка; :-)`< - я дорослий хлопчик; (...)] - кухоль пива та ін.).

Адекватне декодування паравербальних маркерів комунікації має спиратися на системне розуміння організації зазначених комплексів залежно від ступеня їхнього інформативного навантаження. За такого підходу кваліфікація аналогових елементів комунікації набуває сенсу раціонального інтерактивного маркера, що увиразнює їх роль і в аспекті визначення рівнів щирості / нещирості, конгруентності / інконгруентності повідомлення тощо. У такому разі семантична “довершеність”, внутрішня конгруентність невербальних експонентів детермінована комплексним виявленням обов'язкових складників - комунікативних імагенів аналогового тексту, серед яких вищий ступінь комунікативної ефективности притаманний мімічним даним, що зумовлено почасти фізіологічною “наочністю” й локальним “наближенням” лицеві м'язової динаміки та філогенетичною актуальністю саме цього сегмента паравербаліки в аспекті емоційної інформативності. Домінування мімічних експлікацій доведена закріпленістю за ними значного ідіоматичного масиву (*перемінитися на лиці, кров ударила в лице, хоч з обличчя води напийся, видерти очі, знімати полуду з очей* та в традиційних порівняннях *блимає очима, як голодна сова, витріщився, як дідько, зиркає очима, як вовк* та ін.). Відзначимо, що мімічна семантика здебільшого розкриває емоційний стан суб'єкта комунікації, його афективну динаміку на відміну від кінестетичних (жестово-рухових) елементів, які є переважно раціональними маркерами соціалізованих станів (пор. *одні руки права пишуть, рука руку мие й обидві сухі, рук не покладати, руки нагрівати* та ін.). Важливими є особливості латеральних рухів очей (ЛРО) як індикаторів актуальних для людини каналів оброблення й сприйняття інформації. Знання механізмів ЛРО стає в нагоді у випадках ідентифікації щирості/ нещирості повідомлення. Крім того, у цьому ж аспекті слід звернути увагу на ознаки інконгруентної поведінки, характерним показником якої є

дисонанс між семантикою вербаліки й невербального повідомлення. Тому наголошуємо на інформаційній валідності аналогового рівня як такого, що безпосередньо виявляє метафізику людського ества.

Підґрунтям аналізу відповідної парадигми національної комунікації можуть слугувати результати антропологічних розвідок і думки Хв.Вовка про належність українців до динарського антропологічного типу, оскільки певна відповідність між антропологічним типом та семантикою паравербаліки, безумовно, є. Дослідження невербальної поведінки українських інформантів, отримані методами анкетування – питальника (інформантам ставилися питання на зразок: *Чи часто ви використовуєте жести у повсякденній комунікації? На вашу думку, жестові реакції є доцільнішими й природнішими під час вираження позитивних чи негативних емоцій? Опишіть ваші жестові й мімічні реакції у певних ситуаціях (несподівана радість, нещастя, вступ до університету, двійка на іспиті та ін.) та безпосередніх фіксацій, свідчать про загальну актуальність паравербальних реакцій та їх залежність від ментального типу з актуалізацією західноукраїнської (інтравертно орієнтованої) парадигми. Зазначимо, що інтравертна орієнтація пов'язана з певною нейтральністю, зредукованістю невербаліки як емотивно-раціонального сегмента повідомлення. Екстравертна ж маркованість передбачає актуальність паралінгвістичних комплексів у поведінкових моделях.*

Аналоговий рівень комунікації аналізуємо і з урахуванням новітніх аспектів дослідження невербального спілкування. Так, приділено увагу проксемічним (Е.Голл, Р.Зоммер, Д.Лотт, Дж.Хейслер та ін.) характеристикам національної аудиторії. Для верифікації теоретичних припущень було використано метод анкетування, де інформантам пропонувалося відповісти на низку питань (всього 10, напр.: *Яка відстань від співрозмовника є для вас комфортною, якщо співрозмовник (а)ваш найближчий друг, (б)хтось із ваших батьків, (в)незнайома людина, (г)викладач та ін.? Якою є прийнятна відстань між незнайомими людьми на вулиці, якщо це 2 жінки, 2 чоловіки, чоловік і жінка та ін.*). Інформантами були студенти перших курсів Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова, українці за національністю, які постійно проживають на півдні, сході й заході України. Результати опитування дають змогу припустити, що представники західних регіонів віддають перевагу особистісному віддаленню від свого співрозмовника, потенційній замкненості свого “Я”-відчуття. Для комунікантів зі сходу й півдня України характернішою є екстенсивність зонального простору, виявлена в дистанційному зменшенні актуальної особистісної зони. Крім того, можна відзначити і факти невербальної експансії в експлікаціях позитивної емотивності. Почасти розглянуто особливості гаптичних (дотикових) характеристик та їх вербалізовані в пареміологічному матеріалі версії (напр.: *вхопити Бога за бороду, притягати за волосся, рвати на собі волосся, за вуха не відтягнеш та ін*), що дає підстави твердити про актуальність кінестетичної інтерпретації довкілля.

Використані специфічні прийоми і методи нейролінгвістичного програмування уможливили виокремлення центральних і периферійних елементів паравербальної комунікації, визначення її інформативних сегментів (семантику погляду, торкання й т.ін.), які в загальному комунікативному просторі відіграють роль раціонально-емотивних маркерів і формують первинну аксіоматику сприйняттєвих процесів.

У п'ятому розділі “Емпатичне моделювання на лінгвістичному рівні” детально розглянуто впливовий аспект мови як її функціональну доміанту (Б.Поршнєв, Т.Лозанов, Б.Малиновський, Л.Мурзін, І.Черепанова). Будь-яке мовне спілкування має на меті передусім реконструкцію психологічного стану адресата через вербальне / невербальне коригування його внутрішніх настанов. У такому разі впливові ефекти на лінгвальному рівні орієнтуються на недомінантне сприйняття (права півкуля головного мозку), якому

притаманна нейрофізіологічна, загальносеміотична і власне вербальна специфіка (В.Бехтерев, О.Лурія, К.Прібрам, Б.ван дер Хорст). На рівні вербального впливу особливу роль відіграють фоносимволічні та лексико-граматичні параметри. Фонетичні експлікації приводять у дію позасвідомі механізми сприйняття і становлять найузагальненіший вектор ментальних інтерпретацій, бо ілюструють практично позбавлену семантичної діакритизації континуальність сугестивно активних зон. Концентром же сугестивних ефектів виступає значеннєве наповнення окремих номенів та сигнатур.

Лексико-семантичні домінанти спричиняють глибинні реконструкції в усвідомлено-неусвідомленому сприйнятті, оскільки апелюють до синкретичного декодування дійсності, а отже містять її “гештальт”, реалізований у спектральній єдності концептуально-аксіологічних орієнтирів. Сугестивне маркування номенів та сигнатур має різну етіологію, що залежить від семантичної специфіки мовних одиниць та її контекстуальної інтерпретації. У разі мовленнєвої реалізації актуалізується один з інтернальних семантичних блоків, пов'язаних різноманітними типами когезійних відношень у загальній ієрархізованій структурі значення. Унаслідок цього утворюється семантична мережа, складена із сенсових блоків, скоординованих похідними відношеннями, графічне представлення якої становить мережу, її вузлами є значення лексеми, а з'єднувальні стрілки унаочнюють відношення семантичної деривації між окремими значеннями. У такому разі семантичну структуру слова уявляють пластичною комплексною єдністю, компоненти якої поєднані рухливими динамічними мережами, що “висвітлюються”, виокремлюються у випадках суб'єктивно-об'єктивного збігу і накладання психоактивних сигналів. Найбільшу складність становить визначення того, який саме вузол семантичної площини буде актуалізований у свідомості адресата і якими саме універсальними та ідіолектними чинниками зумовлено цей процес.

Морфологічний рівень експлікує статистичну актуальність певних лексико-граматичних класів, що в цілому корелює з теорією дієслівної експансії Б.Поршнева і водночас засвідчує відповідну маркованість інших членів морфологічної парадигми. На рівні синтаксичних сигнатур також виявлені чинники, гіпотетично спроможні до інтенсифікації впливових моментів. Розкрито механізми невербальних елементів у галузі сугестивної комунікації, які становлять загальний контекст повідомлення, надаючи йому наскрізної емотивної скерованості й зумовлюючи первинні впливові ефекти (М.Бернштейн, О.Горелов, А.Піз, Е.Рід).

Широко затосовуємо методи нейролінгвістичного аналізу комунікативної взаємодії на вербальному рівні з використанням елементів трансформаційної граматики Н.Хомського. У межах цього напрямку для НЛП найважливішим був аспект формалізації континуального простору глибинної структури, представлені структурними та логіко-семантичними відношеннями. Подальші дослідження обумовили певну переорієнтацію актуального вектора НЛП з позицій чистого структуралізму на усвідомлення визначальної ролі семантичних показників, що зумовило актуальність положень породжувальної семантики (Т.Виноград, А.Коржибський, Дж.Лакофф та ін.).

Застосування методів НЛП (напр. метамодельних репрезентацій, метапрограмної ідентифікації, репрезентативної маркованості тощо) дає змогу ідентифікувати сугестивно марковані мовні одиниці в межах різноманітних дискурсів, що припускає можливість їхнього гіпотетичного моделювання. Подібні аспекти розглянуто і з використанням результатів, досягнутих у галузі гіпнотичного спілкування (М.Еріксон, Р.Бендлер, Д.Гріндер, А.Кашпіровський та ін.) та теорії сублімінального ефекту (“25-го кадру”) Дж.Вайкері, яка визнає взаємозв'язок між нейрофізіологією людини та особливостями реалізації вербальних впливових подразників. У гіпнотичних контекстах зафіксовано характерні елементи, семантиці яких може бути притаманна смислова дифузність,

ускладнене декодування значення (напр., при паронімії, омофонії), репрезентативна маркованість як необхідна умова здійснення першого етапу в гіпнозі, так зване переривання патерну, пов'язане з ефектом неочікуваності, оксиморонного зіткнення різнопланових елементів, а також специфічні види зв'язку (напр. полісиндетонні), які й спричиняють прогнозований вплив на слухача, а отже володіють усталеною впливовою специфікою, реалізованою переважно в авторитарних дискурсах. Виокремлено універсальні маркери дискретно-аналогових шарів, застосування яких дає підстави сподіватися на досягнення певного рівня асоційованості адресата. У таких же аспектах використано результати і методи досліджень сугестивної лінгвістики (Л.Мурзін, І.Черепанова) та почасти соціоніки (А.Аугустінавічуте, А.Букалов).

Конкретні дослідження впливових контекстів здійснювалися передусім із використанням метамодельних та предикатних технологій нейролінгвістичного програмування. Предикатні характеристики пов'язані з вербальним оформленням індивідуальної/ колективної провідної (первинної) репрезентативної системи (модальності), скерованої на “зручне” інтернальне або екстерналізоване сприйняття та діакритизацію довкілля. Модальності сприяють акцентуації певних сегментів дійсності в нашому внутрішньому світі. Кожна з наявних у людини модальностей відбивається в мові, тобто лексикон кожної мови обов'язково містить номени на позначення тих концептів позамовної дійсності, які є модальнісно (візуально, аудіально, кінестетично) маркованими та актуальними для буття людини (*червоніти, теплий, яскраво*). Установлено, що модальнісне забарвлення лексики визначається через наявність у її архісемному конусі репрезентативної маркованості. Доведено, що відповідна комунікативна кваліфікація оптимізує спілкування, оскільки дає змогу “розмоляти мовою співрозмовника” і “бачити світ” його очима. Визначено, що особливої предикатної концентрованості набувають номени, вжиті в переносному значенні, оскільки в разі лексикалізації гіпотетичного або ж реального референта мовець висвітлює найактуальніші для нього риси предмета, ознаки тощо. У цьому аспекті проаналізовано національно забарвлений ідіоматичний масив української мови, що передає специфіку світобачення українця (пор. *холодний погляд, взятися за справу, спиратися на щось, взяти у свої руки, підключитися до роботи, вловити смисл* та ін.). Висунуто припущення про відповідне домінування кінестетичної інтерпретації довкілля з паралельною аудіально-візуальною актуальністю.

Дослідження здійснювалося в текстовому просторі фідеїстичних контекстів (богослужбова література, замовляння), а також рекламного та політичного мовлення як сугестивно маркованих. Доведено, що текстова сугестивність залежить від особливостей структурування інформації, лексико-граматичної специфіки номенів і сигнатур тощо.

Результати проведеного дослідження фідеїстичних контекстів дають змогу константувати, що основним засобом структурування подій є просторова рамка, яка має чітку локальну ідентифікацію з переважно вертикальним типом розміщення елементів та практично повним редуванням темпорального визначення (*На синьому морі, на білому камені стоїть престол, на престолі- Матір Божжа читає. Прийшов до неї Ісус Христос; Ішла Мати Божжа калиновим мостом, підв'язана золотим тростом, ішла вона, шагала та ін.*). Сугестивні тексти та універсальні автотексти як їх комунікативні різновиди становлять актуальну сферу вербального спілкування, засновану на високому рівні психоактивності його лінгвістичних елементів, переважно представлених іменниковою, дієслівною та займенниковою парадигмою (відповідно 28%, 19% і 10% відсотків від загальної кількості текстових одиниць). Іменникова парадигма є актуальною в конструюванні та рефреймінгу локальної рамки і характеризується неспецифічною семантикою. Дієслівна парадигма реалізується переважно в імперативних формах та у

складі неагентивних конструкцій (*взялося, передалося*). Відзначено, що неспецифічна лексика та універсальні квантифікатори (*весь, всякий, завжди*) у таких контекстах засвідчують їх сугестивну маркованість і дають підстави вважати їх лінгвістичними відповідниками феномена якорів у стратегії НЛП, де якорі тлумачать як стимул, пов'язаний із виникненням певного емоційного стану. Відзначено актуальність полісиндетонного зв'язку як позитивного впливового елемента (напр.: ...8 *І я, Іван, чув і бачив оце...* 9 *І сказав він до мене: "Таж ні! Бо я співслуга твоїй і братів твоїх пророків, і тих, хто зберігає слова цієї книги. Богові вклонитися!* 10 *І сказав він до мене...* (Об'явлення Св. Івана Богослова); ...*Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові. Господи, помилуй нас, бо на Тебе ми надіємось: не прогнівайся дуже на нас і не пам'ятай беззаконь наших, але зглянься і нині, як Благоутробний, і визволи нас від ворогів наших. Бо Ти Бог наш, а ми, люди, Твої, всі творіння рук Твоїх і ім'я Твоє призиваємо. І нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь* (Тропарі покаянні). Сугестивні властивості фідеїстичних текстів є першоосною їх загальної природи.

На ґрунті сучасних досліджень (Т.Ахутіна, О.Залевська, О.Леонт'єв, В.Шахнарович) здійснено спробу експериментальної фіксації актуальних напрямків асоціювання у площині рекламного мовлення (РМ) як сугестивно маркованого дискурсу, що виявило аксіосистемні пріоритети української аудиторії і дало змогу встановити як доцільні елементи, використовувані в РМ (*дивовижний, завітай, легко, почни, найсмачніший*), так і нерелевантні, некоректні моменти (*заявити, рішення,повідомлення*), декодування яких призводить до неадекватності і мар?іналізації особистості. На матеріалі отриманих відповідей укладено "Асоціативний словник української рекламної лексики" (кількість слів-стимулів-69, кількість зафіксованих реакцій - 2500, кількість зареєстрованих реакцій - 1800). Детально проаналізовано специфіку сприйняття рекламного повідомлення, де на особливу увагу заслуговує, з одного боку, дотримання стереотипності рекламного тексту, що забезпечує прогнозованість його сприйняття, а з другого, - коректне використання "оксиморонних", неочікуваних глядачем / слухачем сполучень, які в будь-якому разі повинні мати прогнозований рекламодавцем характер (напр.: *круто- повернути (90)/повертати, жити (61), одягнений (59), зварений (52), класно (40), сказати (25), весело (12)* та ін.). Детально проаналізовано природу стереотипізації, яка на вербальному рівні спілкування зумовлена стандартизацією мовленнєвих засобів вираження (напр.: *пий- "Кока-Кола" (102), "Спрайт"- (102), "Coca-Cola" (73), "Sprite" (20), "Кола" (19), "Фанту" (15)* та ін.). При цьому вважаємо, що емоціогенна динаміка сучасних рекламних повідомлень досить часто викликає занепокоєння, оскільки впливовий фактор реклами негативно відбивається на колективній свідомості.

Семантичний аналіз рекламних текстів дає змогу константувати, що не тільки (і не стільки) конкретність вживаних номенів спричиняє впливові ефекти мовлення. Високий рівень сугестії властивий словам із дифузною семантикою, але обраним не довільно, а з урахуванням психологічних, ментальних доміант аудиторії. Факти метамодельної маркованості реалізовані на лексико-семантичному та морфолого-синтаксичному рівнях, що дає змогу їх досить чіткої фіксації. Найхарактернішим елементом РМ є неспецифічна лексика - номени з генералізованим референтним індексом, впливовий ефект яких детермінований дією випущення як одного з універсальних трансформаційних процесів, співвідносних з ефектом сенсової розгалуженості, семантичної недискретності, що корелює з недомінантним обробленням інформації. Крім того, на особливу увагу (у межах цього ж процесу) заслуговують компаратори сенсу. Цей факт також ?рунтується на сенсовій дифузності, але зосереджений не на її нейрологічній експансії, а на "затемненні", редукції суб'єкта порівняння. У такому разі маємо експресивні сенсibilізатори семантики, які спричиняють своєрідний "гала-ефект", пов'язаний із

виокремлення певної риси (яка найчастіше належить до потенційних, маргінальних у семній ієрархії) за рахунок її штучної актуалізації та фіксації на рівні тривалої пам'яті як інформаційного тригера (*“Дося”- найкращий пральний порошок; Підгузники “Памперс” вбирають вологу швидше і краще, зберігаючи шкіру малюка сухою; Неперевершена сила “Комет” у новій великій упаковці стала ще доступнішою*).

Процеси викривлення та генералізації лексикалізуються переважно в займенниково-прислівниковій парадигмі й зумовлюють деструкцію об'єктної ідентифікації (*“Дав”- єдине мило, яке не сушить шкіру; “Нескафе”- з тобою завжди; Передплата на найпопулярнішу в Україні газету “Факти” не закінчується ніколи; Кожна господиня використовує “Тайд”*). Так, мовленнєві факти, які в міжперсональній комунікації зумовлюють непорозуміння, в межах РМ є доцільними й необхідними. Крім того, семантична дифузність є інваріантною ознакою мовленнєвого впливу, а в межах РМ можна константувати, що її варіації торкаються номенів, у семантичній структурі яких (а)дифузність є іманентним, провідним компонентом, (б)дифузність є результатом транспозиції потенційних сем до площини архісемного конусу з маргіналізацією (до повного редукування) останніх.

Для рекламного мовлення як специфічного стильового різновиду української мови є характерним використання оригінальних мовних та загальносеміотичних складників. Репрезентативна маркованість РМ найяскравіше відбивається в атрибутивах, завдяки чому *“унаочнюється”*, наближується до чуттєвого сприйняття подана інформація. Так, висока частотність властива лексемам *смачний, свіжий, духмяний* (їх найчастіше вживають при рекламуванні харчових продуктів), *чистий, блискучий, активний* (реклама миючих засобів, косметичних виробів) та ін. У межах реферованого дослідження було проведено ще один асоціативний експеримент, де стимулами були денотати найчастіше рекламованих товарів (їжа, косметичні вироби, пральні засоби та ін.). Експеримент спрямовувався на виокремлення характерних означень рекламованих товарів і засвідчив високий ступінь частотності репрезентативно маркованих елементів, які утворюють синестезійний чуттєвий комплекс сприйняття (*солодощі- гіркі, солодкі, кислі, гарячі, круглі, жовті, тверді; печиво- м'яке, солодке; шампунь- духмяний, ароматний, солодкий та ін.*), що є актуальним для рекламного сприйняття. Отримані висновки є характерними і для текстів щитової реклами.

У періоди радикального суспільно-політичного реформування закономірно підвищується увага до соціальних аспектів життя людини, пов'язаних із подальшою розбудовою нової системи аксіологічних координат з іншим акцентуванням рубрик ціннісних шкал. У цьому зв'язку політичний дискурс стає актуальним об'єктом аналізу і для представників галузей психології, соціології та ін., і для лінгвістів. Зазначена вітчизняними дослідниками дисоційованість та нестабільність соціального буття пересічного українця підтверджується результатами аналізу політичного мовлення (ПМ), здійсненого в таких напрямках: а) через асоціювання стимулів - елементів політичного мовлення, дібраних із телевізійної політичної реклами (канали “1”, “1+1”, “Інтер”, одеські канали); б) через аналіз політичного мовлення із використанням методики метамодельного маркування вербалізованих елементів, зафіксованого в передачах українського радіо та телебачення (програми “7 днів”, “Версія”, випуски за участю політичних діячів, електронні журнали, присвячені питанням політичного життя України та ін.). Так, в “Асоціативному словнику української рекламної лексики” використано певну кількість стимулів, зафіксованих у соціально спрямованих контекстах. Стимули соціальної реклами та відповідні асоціати продукують здебільшого дисоційовані реакції негативного забарвлення та внутрішню дистанційованість респондентів від кола зазначених понять, що засвідчує зниження рівня соціально-ідеологічної оцінки

відповідних явищ (*влада- державна (104), народу(85), президента (75), президент (55), сила (35), верховна (24), держави (24), над людьми (18), над кимось (7); забезпечення-сім'ї (95), матеріальне (73), житлом (53), безпеки (28), гроші (28); інвестиція- вклад (84), іноземна (24), з-за кордону (16), мала (10), закордонна (9); реформи- і порядок (253), нові (30), в економіці (25), потрібні (18), неефективні (6), повільні (5); урегулювання-конфлікту (161), проблем (43), конфлікт (26), кризи (17)* тощо). Долання такого ставлення, на нашу думку, має пов'язуватися з психологічною адаптацією цього сегмента життєдіяльності людини до її особистісної аксіосистеми, що передбачає наявність емпатичних конструктів у спілкуванні, які базуються на урахуванні виділених К.Юнг архетипів колективної свідомості. У разі ретіального спілкування компресивні характеристики сугестивних механізмів зосереджуються у вербальній площині “ідеологічного кодування”. Проте гармонійна побудова таких контекстів не матиме вирішального значення доти, доки вона буде накладатися на екстралінгвальну дисгармонію речей.

Аналіз політичного дискурсу дає змогу твердити, що відсоток конкретики в політичному мовленні є мінімальним, а найуживанішими є слова з дифузною семантикою, які в нейролінгвістичному програмуванні пов'язують із випадками редукування інформації, характерними для процесів випущення й генералізації. Негативний ефект використання зазначених номіналізаційних елементів пояснюємо редукацією процесуальної динаміки поняття через коригування його семантики до рівня статичності (маємо на увазі випадки на кшталт *поліпшення, утвердження, підписання, розширення, відключення* тощо), співвідносного і з маргіналізацією конкретного суб'єкта мовлення. У такому разі сенсова конверсія спричиняє деструктивні зрушення в раціональному обробленні інформації та нейрологічний трансфер поняття до інтуїтивно-холістичного декодування, зосередженого, як відомо, у правій півкулі головного мозку. Наскрізню семантичну дифузність спостережено й у використанні інших груп слів із генералізованим референтним індексом, наприклад універсальних квантифікаторів, які спричиняють втрату об'єктної ідентифікації, невизначеність локально-темпоральних меж повідомлення і неактуальність особистісних аксіорепрезентацій у сенсовому континуумі. Елементи-квантифікатори (*робимо все, щоб у державі було спокійно; всім потрібно добре це розуміти; так буде завжди; ніхто й ніколи від мене цього не чув* тощо) є “парадоксально” обмеженими в аспекті семантичної перспективності. Цікавим прикладом семантичної дифузності є вживання неспецифічної лексики, позначеної бажанням створити позитивний ефект за його практично повної відсутності (*досягли певних результатів; збільшили досягнення у декілька разів; є такі сили, які не зацікавлені у стабільності*). Зрозуміло, що іноді відсутність конкретики в тексті зумовлена вимогами політичної коректності, бажанням уникнути конфліктної ситуації, але надмірне використання таких одиниць асоціюється з повною відсутністю значеннєвої конкретики. У ПМ зафіксовано елементи неспецифічної лексики з відсутністю активного суб'єкта речення чи необхідністю дистрибутивної конкретизації загальної семантики його складників неагентивного характеру: *мету реалізовано; було підвищено зарплату; не обійшлося без спаду; розпорядження було прийнято; йдеться про надання...; багато було зроблено позитивного; підготовлено проект; не вдалося зробити; відбулося те, що відбулося*).

Особливістю політичного дискурсу є і надмір запозичень (*інтеграційні процеси, саміт, коаліційність, секвестр, реструктуризація, лобіювання* та ін.), які викликають ефект сенсового розгалуження й спричиняють стан психологічної неусталеності, розгубленості, зумовлюючи внутрішню недовіру до експлікованої інформації та бажання дистанціюватися від неї.

Отже, лінгвістичними характеристиками політичного дискурсу є: а) використання слів із дифузною семантикою, б) деструкція суб'єктної динаміки, в) стилістична амбівалентність, виявлена в контекстуальному зіткненні розмовно-побутових елементів та термінологічних запозичень, г) коригування усталених семантичних блоків через рефреймінг дискурсу, що здебільшого призводить до неадекватного декодування дискурсу та його інформаційної маргіналізації.

Розв'язання поставлених у дисертаційному дослідженні завдань дає підстави зробити такі **висновки**:

1. Сучасний комунікативний простір переважно сприймають як агресивне середовище, орієнтоване на маніпулятивні, субординаторні відносини між членами спільноти. Його негативне сприйняття опосередковане й сформоване мовленнєвим і немовленнєвим контекстами. У цьому аспекті великої ваги набула проблема гармонізації інтерактивних процесів, які дедалі більше зазнають деструктивного впливу зовнішніх, об'єктивних та внутрішніх, суб'єктивних, сконцентрованих у площинах індивідуальної та колективної свідомості, чинників. Розв'язання зазначеної проблеми передбачає ідентифікацію ментальних особливостей та настанов індивіда й нації, бо відповідна корекція, позитивація дійсного становища можлива лише за умови глибинного усвідомлення соціальних психосемантичних домінант. У такому разі аналіз має передбачати детальну реконструкцію вербальних та аналогових показників, оскільки саме вони експлікують латентні складники психоконструкцій, сенсове наповнення яких і формує загальну значеннєву домінанту спілкування.

2. Субстратом будь-якого комунікативного процесу є його емпатична домінанта, розгортання й моделювання якої співвідносне з усвідомленням багаторівневої ієрархії та сенсових перетинів у загальній сфері людського буття. Проте в сучасних дослідженнях феномен емпатії витлумачений без урахування його комплексної природи, що зумовлює редукцію поняття і необхідність упровадження в науковий обіг поняття комунікативної емпатії як основи гармонійного спілкування, пов'язаної з вербально-невербальними об'єктивними ментальною психосемантикою. Комунікативну емпатію вважаємо обов'язковою ознакою гармонійного спілкування, реалізація якої передбачає знання та релевантне використання комунікативних технік і технологій, а також внутрішньопсихологічне щирсердя й толерантність.

3. Мультиплекативна природа комунікації зумовила необхідність застосування комплексного підходу до її аналізу. Такий підхід ґрунтується на коректному поєднанні знань із психології, філософії, когнітології, соціології та лінгвістики, оскільки приховані домінанти інтернальних рефлексій мовця є тісно пов'язаними з екстернальними умовами його перебування в континуальному просторі. Сучасна галузь нейролінгвістичного програмування уможливорює фіксацію й аналіз відповідних мовленнєвих та акціальных маркерів, реалізованих у межах певної екстралінгвальної ситуації. Наскрізна гуманістична орієнтованість нейролінгвістичного програмування зумовлює екологічність наукових розвідок і дає підстави вважати його функціональним та ефективним методом аналізу та конструювання комунікативних стратегій особистості й соціуму.

4. Ідентифікація вербаліки за допомогою методик нейролінгвістичного програмування здійснена переважно через метамодельні та предикатні методики, які базуються на положеннях трансформаційної граматики (теза про глибинну / поверхнєву структуру) та породжувальної семантики, згідно з якими актуалізоване мовлення є наслідком певних універсальних трансформаційних процесів (випущення, узагальнення й викривлення) та психосемантичних індивідуацій мовця / соціуму. Унаслідок систематизації відповідних мовленнєвих фактів виявлено лінгвістичну природу та обсяг складників кожного із зазначених процесів, характерних для української мови. Категоріально-значеннєві

особливості мовного фонду співвідносні з потенційними напрямками мовленнєвих трансформацій і засвідчують, що комунікативну неадекватність спричиняє переважно функціональна неоднозначність мовного знака та його контекстуальна специфіка.

5. Зафіксованим лінгвальним експонентам притаманні сугестивні потенції, які реалізуються насамперед у характерних ретіальних контекстах, скерованих на здійснення комунікативного впливу. Природу відповідного мовного впливу пояснено глибинними кореляціями між ментальною й нейрофізіологічною специфікою сприйняття та семантикою мовного і невербального знака.

6. Гуманізація комунікативного буття людини пов'язана з усвідомленням та виокремленням психолінгвістичних складників ментальності, які визначають і скеровують актуальну поведінку особи, реалізовану в специфіці продукування й декодування маркованих контекстів на рівні вербаліки та фонової акціональності. Верифікована реконструкція психосемантичних детермінант дає змогу твердити, що інваріантними складниками ментальності як світоглядного конгломерата виступають вектори раціональності, пов'язаної з концептуальною, логістичною діакритизацією довкілля, інораціональності, скерованої в площину емотивних рефлексій, та вольових настанов, детермінованих аксіосистемними глибинними орієнтирами. Ізоморфізм складників унеможлиблює чітку формалізацію відповідної структури, але дає підстави константувати пріоритет духовно-емоційного, інтроверсивного в українській аудиторії, почасти співвідносного з доцентровими моментами. Крім того, екстралінгвальний контекст надає актуальності й раціоналістичному усвідомленню довкілля, хоч афективно-емотивний компонент залишається провідним.

7. Психосемантика ментального субстрату та функціональність комунікативних ситуацій обумовили виокремлення акцентованих зон спілкування, концентром яких є рекламне й політичне мовлення. Специфіка цих галузей полягає в усталеній впливовій доміні, яка монологізує комунікативний процес, нівелюючи позицію адресата. З іншого боку, рекламний та політичний дискурси не збігаються в напрямкові впливових векторів. На рівні рекламної комунікації відбувається формування і корекція особистісних уподобань, що передбачає моделювання прогнозованої результативності в площині індивідуальних рефлексій та відповідне узгодження сформованої в такий спосіб штучної аксіосистеми з константами особистісної амплітуди. У колі політичних опосередкованих інтеракцій напрямком впливу орієнтований на модифікацію світоглядних настанов адресата щодо соціальних ідеологем, у межах яких особистісні цінності є природно підпорядкованими більш узагальненим сутностям. Зазначені дискурси, отже, беруть участь у конструюванні інтернальної, доцентрової аксіосистеми особистості й визначають шляхи її екстернальної взаємодії в площині колективних доміні. Оригінальність дискурсів полягає у свідомому, переважно прогнозованому використанні мовних можливостей.

У межах актуальних контекстів виокремлено основні лінгвістичні комплекси, які спричиняють змінене сприйняття завдяки потенційній сугестивності. До них належать елементи всіх рівнів мови, що засвідчує її наскрізний впливовий характер. Об'єднувальним стрижнем таких номенів і сигнатур є семантичне наповнення, яке може змінювати впливову активність залежно від сенсової етіології, контекстуального варіювання та мети прогнозованого використання.

6. Вербаліка є основним ланцюжком комунікативної взаємодії, яка, проте, не вичерпується першою. Значні інтерактивні потенції сконцентровані в семантиці аналогового (акціального) спілкування, яке слугує загальним фоном реконструктором вербального повідомлення і часто є інформативно насиченішим від нього. Природа невербального знака є амбівалентною, оскільки вона почасти детермінована генетично, а почасти є наслідком соціалізації та ментальних настанов особистості. Відзначено

вагомість невербальності в галузі емпатичних інтеракцій та істинності атрибуції, де маркером позитивної інформативності є саме невербальне представлення.

Визначальна роль невербальних та паравербальних аспектів спілкування детермінована їх філогенетичними взаємозв'язками, де сенсомоторна афективна динаміка слугувала гносеологічним підґрунтям мовної інформативності. Аналітичні напрямки невербальності орієнтовані переважно на виокремлення дискурсивної інформативності, параметрів національної маркованості та комунікативно-ситуативної релевантності й характерологічності, що підтвердило її комунікативну вагу в міжіндивідуальному й ретіальному спілкуванні.

7. Результати проведеного дослідження дають змогу визначити ефективні шляхи гармонізації комунікативного буття людини через глибинне усвідомлення та відповідне моделювання її вербальної та невербальної поведінки, центром якої є комунікативна емпатія. Науково-теоретичне і прикладне значення дисертаційних висновків стосується не тільки мовознавства, а й суміжних гуманітарних галузей, які мають на меті оптимізацію інтерактивних процесів. Це актуально, зокрема, для мультимедійних засобів комунікації, комп'ютеризованих систем керування і штучного інтелекту. Отримані результати можуть прислужитися в галузі синтезу й аналізу мовлення та контекстуального прогнозування.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. - Одеса: Астропринт, 2001. - 20 д.а.
2. Асоціативний словник української рекламної лексики / У співавт. із Сологуб Г., Ставченко О. - Одеса: Астропринт, 2001. - 116 с.
3. Традиційне функціонування астронама Місяць // Щорічні записки з українського мовознавства. - Одеса: Астропринт, 1995. - Вип. 2. - С. 39-42.
4. Експресивно-стилістичний потенціал оказіональних плюративних форм онімів (на матеріалі поетичного мовлення) // Вісник Одеського державного університету. - 1999. - №4. - С. 67-72 (у співавт. з Л.А.Семененко).
5. Аспекти дослідження особистісної лінгвоментальності // Актуальні проблеми менталінгвістики. Науковий збірник. - К.- Черкаси: Брама.- 1999.- С. 288-292.
6. Метод емпатії в лінгвоментальних дослідженнях // Записки з українського мовознавства.- Одеса: Астропринт, 1999.- Вип.7.- С. 27-34.
7. Антропонимическая актуализация в аспекте мнемической деятельности // Записки з загальної лінгвістики. - Одеса: Астропринт, 1999. - Вип. 1.- С. 83-90 (у співавт. з Т.Ф.Шумаріною).
8. Ономастика Марка Вовчка и И.С.Тургенева (к вопросу атрибуции) // Записки з ономастики. - Одеса: Астропринт, 1999. - Вип. 2. - С. 52-58 (у співавт. з Т.Ф.Шумаріною).
9. Інформативність паравербальних комплексів // Ономастика і апелятиви. - Дніпропетровськ: ДДУ, 2000. - Вип.9. - С.75-83.
10. Елементи НЛП у дослідженнях особистісної лінгвоментальності // Філологічні науки. - Суми: СДПУ ім.А.С.Макаренка, 1999. - С.58-66.
11. Аспекти нейролінгвістичного програмування у світлі психологічних концепцій О.О.Потебні // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. - Х.: ХНУ, 2000. - №491. - С. 101-107.
12. Інформативність комунікації в аспекті нейролінгвістичного програмування // Філологічні студії. - Волинський державний університет ім.Л.Українки: Волинський

- Академічний Дім, 2000. - №1. - С. 97-102.
13. Специфіка дискретно-аналогового аналізу комунікативних комплексів // Записки з українського мовознавства. - Одеса: Астропринт, 2000. - Вип. 9. - С. 32-41.
 14. Психоактивні маркери рекламного тексту // Записки з українського мовознавства. - Одеса: Астропринт, 2000. - Вип. 10. - С. 34-41.
 15. Комунікативні основи нейролінгвістичного програмування // Вісник Дніпропетровського університету: ДНУ, 2000. - Вип. 6. - С. 33-39.
 16. Поняття лінгвоментальності в україністиці: витоки і перспективи // Записки з загальної лінгвістики. - Одеса: Астропринт, 2001. - Вип. 2. - С. 3-9.
 17. Сугестивна комунікація в аспекті нейролінгвістичного програмування // Мова. Науково-теоретичний часопис. - Одеса: Астропринт, 2001. - Вип.5-6. -С. 33-37.
 18. Ассоциативные характеристики восприятия рекламной лексики // Язык и культура. Проблемы современной этнолингвистики. - Минск: Минский государственный лингвистический университет, Белорусский институт проблем культуры, 2001. - С. 80-86.
 19. Вербальні вияви автостереотипів // Записки з українського мовознавства.-Одеса: Астропринт, 2001. - Вип. 11. - С. 13-25.
 20. Психолінгвістична теорія О.О.Потебні в концепціях сучасного мовознавства // Записки з загальної лінгвістики. - Одеса: Астропринт, 2001. - Вип. 3. - С. 74-80.
 21. Психолінгвістичні особливості політичного дискурсу // Вісник Харківського університету ім. В.Н.Каразіна. Серія "Філологія". Філологічні аспекти дослідження дискурсу.- Х.: ХНУ, 2001. - Вип. 33. - С. 237-242.
 22. Специфіка рекламного дискурсу // Науковий Вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. - Чернівці: Рута, 2001. - Вип. 117-118. - С. 199-206.
 23. Емпатичні конструкти впливових контекстів // Вісник Черкаського університету. Серія "Філологічні науки". - Черкаси: ЧДУ, 2001. - Вип. 24. - С. 120-126.
 24. Семантика онімних асоціатів у рекламному дискурсі // Записки з ономастики. - Одеса: Астропринт, 2001. - Вип.5. - С. 3-11.
 25. Семантична дифузність як індикатор комунікативної емпатії//Мовні і концептуальні картини світу.-К.:Прайм-М., 2002.-№6.-Кн.1.-С.203-208.
 26. Семантика граматичних категорій у впливових дискурсах // Філологічні студії.- Луцьк, 2002. - №1.- С.44-50.
 27. Моделювання емпатії: лексикографічний аспект //Записки з загальної лінгвістики.- Вип.4.-Одеса:Латстар, 2002.- С.17-22.
 28. Онімні пріоритети асоціативного простору реклами // Матеріали ІХ Всеукраїнської ономастичної конференції "Ретроспекція і перспективи української ономастики". - Наукові записки. Серія "Філологічні науки (мовознавство)". - Кіровоград: РВЦ КДУ, 2001. - Вип.37. - С. 31-34.
 29. Лінгвоментальні репрезентації метапрограм // Матеріали Першого Оломоуцького симпозіуму україністів (Чехія) "Ukrajnizika na prahu noveno stoletia a tiscileti. Problemy jazyka, literatury a kultury. Sbornik prispevku".- Olomouc: Univerzita Palackeho, 2001. - S. 272-279.
 30. Нейролінгвістичні характеристики ретіальної комунікації// Матеріали міжнародної конференції "Наукова спадщина професора С.В.Семчинського і сучасна філологія": У 2-х ч. - К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2001. - Ч.І. - С.541 - 549.
 31. Онимные стереотипы рекламного ассоциирования// Актуальные проблемы исследования языка и речи. Материалы Международной научной конференции.-Минск: Изд-во Белорусского педагогического университета, 2001.-Ч.1.-С.151-155.
 32. Моделювальні процеси гармонійної комунікації //Мова у слов'янському культурному

просторі. Тези доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції.-Умань: Графіка, 2002.- С.59-60.

АНОТАЦІЇ

Ковалевська Т.Ю. Моделювання емпатії в сучасній українській мові. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.01. - Українська мова. Інститут української мови НАН України. - Київ, 2002.

Дисертація присвячена дослідженню вербальних та невербальних маркерів, які формують загальне емпатичне тло комунікації. Основним результатом дослідження є встановлення мовних категорій української мови та конструктивних елементів невербального рівня, які виступають маркерами ефективних інтеракцій. Зафіксовані елементи корелюють з глибинними ментальними процесами, які характеризуються універсальними та динамічними ознаками. Виокремлення цих комунікативних маркерів здійснено за допомогою синтезу класичних та новітніх мовознавчих методик, де провідне місце належить парадигмі нейролінгвістичного програмування. У науковий обіг упроваджене поняття комунікативної емпатії, моделювання якої пов'язане з адекватним використанням відповідного набору мовних та екстралінгвальних елементів.

Ключові слова: вербальна та невербальна комунікація, комунікативна емпатія, емпатичний конструкт, мовне буття людини, нейролінгвістичне програмування, ментальні домінанти, рекламний дискурс, політичний дискурс, психолінгвістика, сугестивна лінгвістика, метамодель, Мілтон-модель.

Ковалевская Т.Ю. Моделирование эмпатии в современном украинском языке. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 10.02.01. - Украинский язык. Институт украинского языка НАН Украины. - Киев, 2002.

Диссертация посвящена исследованию лингвистических и экстралингвальных категорий, которые формируют эмпатический фон коммуникации. Основным результатом диссертации явилось установление языковых категорий украинского языка и конструктивных элементов невербального уровня, которые выступают маркерами эффективных интеракций. Зафиксированные элементы коррелируют с глубинными ментальными процессами, которые характеризуются универсальными и динамическими признаками. Идентификация этих коммуникативных маркеров проведена с помощью синтеза классических и новейших языковедческих методик, среди которых главное место принадлежит парадигме нейролингвистического программирования. Автором разработана и теоретически обоснована теория коммуникативной эмпатии, моделирование которой связано с адекватным использованием лингвистических и экстралингвальных компонентов.

Ключевые слова: вербальная и невербальная коммуникация, коммуникативная эмпатия, эмпатичный конструкт, языковое существование человека, нейролингвистическое программирование, ментальные доминанты, рекламный дискурс, политический дискурс, психолінгвістика, сугестивная лінгвістика, метамодель, Мілтон-модель.

Annotation

Kovalevskaia T.J. The Empathy designing in the contemporary ukrainian language.

-Manuscript.

Thesis for maintaining the Academic degree of the Doctor of Philology.

Speciality 10.02.01. - Ukrainian language. The Institute of Ukrainian Language of NAS of Ukraine.- Kyiv, 2002

The thesis is devoted to the examination of the linguistic and extralingual categories, that form the emphatic background of the communication. The establishing of the linguistic categories of ukrainian language and of the constructive elements of the un verbal level, that serve as the markers of the effective interactions, appear to be the main result of the thesis. The fixed elements correlate with the deepest mental processes, that are characterized by the universal and dynamic indications. The identifying of these communicative markers is conducted with the help of the synthesis of the classical and the latest linguistical methodologies, where the paradigm of the neiolinguistic programming occupies the main position. The theory of communicative empathy, whose designing is connected with the regular usage of linguistic and extralingual components, is developed and theoretically substantiated by the author.

Key words: verbal and un verbal communication, communicative empathy, empathy construct, linguistic existence of a person, neiolinguistical programming, mental dominants, advertising discourse, political discourse, psycholinguistics, suggestive linguistics, metamodel, Milton-model.